

ФЕНОМЕН «КЛІНІЧНОЇ СМЕРТІ» У КОНТЕКСТІ ІМОРТОЛОГІЧНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

Проблема безсмертя людської особистості в історико-філософському підході – один з важливих критеріїв дослідження проблеми темпоральності людського буття, його онтологічних та аксіологічних вимірів для з'ясування проблеми вічності людської складової як фізичної, так й матеріальної. Імортологічний аспект допомагає з'ясувати також особливості сенсожиттєвої проблематики з огляду на релігійний, гуманістичний аспекти та їх можливих трансформацій крізь призму аксіологічного компоненту. Метафізичні концепції потойбічного світу, як домінуючого елементу релігійного світогляду, що став наріжним каменем усіх містичних філософських концепцій, впродовж багатьох століть поставив чітку дихотомію між наукою та релігією, як кардинально протилежних світоглядних засад. У статті визначається спроба проаналізувати різноманітні підходи та аспекти «клінічної смерті» та раціональної спроби інтерпретування багатьох елементів різноманітних видів та явищ, які йому притаманні.

Ключові слова: іморталізм, реанімація, потойбічне життя, життя після смерті, танатологія, аксіологія, релігійний світогляд.

Постановка проблеми. Проблема потойбічного життя та уся сукупність уявлень про потойбічний світ з усіма онтологічними, метафізичними уявленнями та концепціями залишається предметом широкого дискурсу серед багатьох світоглядних позицій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Починаючи з другої половини 60-х рр. минулого сторіччя, проблема клінічної смерті в контексті імортологічної проблематики відображалась у творчості та наукових працях Л.Фейєрбаха, Р.Моуді, Е.Кюблер–Росс, М. де Унумано, Ф.Арьоса, Р.Баландіна, Ж.Бодріяра, К.Ламонта, С.Величка, Б.Вишеславцева, П.Гуревича, П.Калиновського тощо. Відомі дослідники-іморталісти, зокрема такі як Є.Антонова, Р.Берндт, С.Булгаков, І.Вишев, С.Величко, Б.Вишеславцев, К.Ламонт наполягають на тому, що проблема безсмертя найліпше розкриває свою сутність у проблемі смерті людини, – антропологічного аспекту концепції «танатосу».

Формування мети статті: проаналізувати феномен «клінічної смерті» в контексті імортологічної проблематики.

Виклад основного матеріалу. Релігійний світогляд, що базується на вірі, а тому – здебільше на містичному, ірраціональному одкровенні, стверджує про наявність окремого надприродного метафізичного світу потрапити до якого людина здатна по завершенню свого земного життя. В уявленні більшості як політеїстичних, так і монотеїстичних розвинутих релігійних системах – це визначений Богом стан перебування людських душ в залежності від скоєних вчинків людиною. Відомий американський імортолог К.Ламонт вважає ідею безсмертя (іморталізму) значно важливішою, аніж просто ідею буття Бога [3, с.15]. Віруючий, як вважає філософ, перебуваючи під впливом певних табу, обмежень, передислокує усі найкращі та найсвітліші почуття, емоції, і навіть бажання та пристрасті – до потойбічного світу, в якому себе поведе безпечно та щасливо безсмертна душа [3].

Дослідження 60-х та 70-х рр. ХХ ст. в області практики реаніматології поліпшили теоретичний базис імортологічної проблематики і змогли осмислити більш давніші джерела у яких містяться факти та явища, які описують стан клінічної смерті та медичну практику реаніматології. Зустрічаються ці описи і в античній історіографії, зокрема у «Порівняльних життєписях» Плутарха, римського історика Плінія Старшого. Однак найбільш змістовніше та найцікавіше пояснює безсмертя, загробне життя і навіть «клінічну смерть» древньогрецький філософ Платон у діалозі «Держава». У ньому розповідається про воїна на

ім'я Ерл, що гине внаслідок військових дій. Товариші вважаючи, що констатували його смерть і вже готові віднести його тіло на спалення, стали свідками справжнього чуда. Ер воскрес із мертвих і тепер живий. Ба, більше того – Ер розповів навіть про свій «стан після смерті» [7]. Психіатр Раймонд Моуді аналізуючи розповідь Ер із платонівської «Держави» приходить до висновків, що цей воїн переживає клінічну смерть, після якої знову повертається до життя.

У 1961 р. у США дослідник Карлос Осіс разом з колегами проаналізували розповіді більше ніж 600 пацієнтів, що перебували у стані «клінічної смерті». Такі свідчення, як підкреслює це К.Осіс, а пізніше Р.Моуді, – містять і цілком традиційні уявлення про рай та пекло; в інших випадках – чистилище та реінкарнацію. Пізніше на основі описів Осіса, зробили повторний аналіз таких фактів американські психіатри Рассел Нойес та Майкл Сабом, щоб пояснити феномен безсмертя та загробного життя.

У листопаді 1975 р. англійською мовою було опублікована фундаментальна праця «Життя після смерті», в якій проаналізовано чимало фактів потойбічного світу. Оскільки накопичених фактів ставало дедалі більше, у 1977 р. такі факти були опубліковані у другій праці Р.Моуді «Роздуми про життя після смерті» [4]. У працях описано більше 150 фактів відвідин «потойбічного світу» пацієнтами в реанімації. У «Житті після смерті», Р.Моуді пише про те, як ще у 1965 р., будучи студентом, відвідав лекції доктора психіатрії, який розповідав, що «двічі помирав» і про те, як знову повертався до життя. На думку доктора Моуді, в недалекому майбутньому «питання стоятиме не про те, чи існує в дійсності подібне явище, а, швидше за все, як ми повинні його розуміти» [5, с.190].

Незалежно від Р.Моуді у 1979 р. у збірнику наукових статей «Надія» виходить французькою мовою стаття Ж.-Ж.Грейфа «Життя після смерті» з ідентичною проблемою, яку поставив перед собою в науці професор Моуді. Після аналізу доктором Моуді сотні таких фактів у реаніматологічній практиці станом на 1980 р., головним чином у США, було відомо до 25000 випадків повернення до життя нещодавно померлих [5]. Вважається, що факти опису потойбічного світу описуються, аналізуються, систематизуються самим лікарями-реаніматологами.

У творчих напрацюваннях Р.Моуді знайшлися і послідовники, які в своїх працях аналізували описи стану «клінічної смерті» [4] і всі відчуття та переживання пацієнтів, знаходимо в доктора Е.Кюблерр-Росс, яка ще з самого початку написала передмову до першої праці доктора Р.Моуді. Вчений не приховував фактів, що далеко не усі реанімовані стверджують про певні потойбічні переживання, які їм довелося пережити та відчутти.

Реаніматологи пропонують диференціювати дві стадії сприйняття людиною «потойбічного світу»:

Стадія	Пояснення
Автоскопічне сприйняття	Душа здатна чути, сприймати, бачити, інколи відчувати навколишній земний світ після виходу з тіла.
Трансцендентний рівень сприйняття	Рівень сприйняття душі, яка «перейшла» до «потойбічного світу»

У творчих напрацюваннях Р.Моуді знайшлися і послідовники, які в своїх працях аналізували описи стану «клінічної смерті» [4]. Відчуття та переживання пацієнтів, знаходимо також в доктора Е.Кюблерр-Росс, яка ще з самого початку написала передмову до першої праці доктора Р.Моуді.

Доктор Моуді вважає, що в недалекому майбутньому «питання стоятиме не про те, чи існує в дійсності подібне явище, а, швидше за все, як ми повинні його розуміти» [5, с.190].

Видіння загробного життя включає в собі декілька етапів:

1. момент відчуття виходу людини з тіла;
2. проходження крізь тунель в кінці якого яскраве світло;
3. перебування у духовному світі – іноді це рай, пекло, чистилище, тощо;
4. повернення назад до життя, інколи з певною життєвою місією.

Безумовно, що отримати такі свідчення – доволі цікаво та допитливо на рівні пересічного читача. Р.Моуді не приховував фактів, що далеко не усі реанімовані стверджують про певні потойбічні переживання, які їм довелося пережити та відчутти.

З точки зору Р.Моуді та розповідей пацієнтів, тіло після смерті складається з особливого тонкого, ефірного матеріалу і основною властивістю якого є здатність пропускати крізь себе будь які матеріальні предмети: «В час виходу з фізичного тіла під час переживання стану клінічної смерті, духовне тіло зі швидкістю просувається до певного тунелю. Не дивлячись на пануючу темряву і нечувану швидкість руху, «покійник» зустрічається з іншими померлими родичами та знайомими, які раді його вітати» [4]. Окремим щастить зустрітись з ангелами, пророками світових релігій, добрими духами тощо. Зустріч з ними, пацієнти описували як позитивне явище, від яких було приємне відчуття і жодного дискомфорту, – лише відчуття бадьорості та впевненості. В описах видінь стану клінічної смерті – особлива кульмінаційна подія – зустріч творіння з Богом. У цьому, і про це підкреслює Р.Моуді, полягає унікальність усіх можливих видінь потойбічного життя, переживань клінічної смерті. І хоча в кожного з пацієнтів різний досвід переживання, усі розповідають про тунель та світло, і те, що після смерті існує життя, любов та спокій.

Явище як і автоскопічного сприйняття, так і трансцендентного варто розділяти на так складові:

Елемент автоскопічного та трансцендентного сприйняття	Пояснення	Приклади описів переживань пацієнтів в реаніматологічній практиці
Сенсуативне	Сприйняття оточуючого середовища крізь зір, нюх, дотик, запах тощо	Людина бачить лікарів, оперативне втручання у людське тіло, в «потойбічному світі» – ангелів, духовних істот, природний пейзаж, подібних до земного, «тунель переходу» тощо
		Здатність торкатись та відчувати на дотик усі предмети
		В окремих описах прослідковувалась здатність відчувати приємні аромати в райському оточенні
Вербальне	Словесна комунікація з особами, які перебувають в «потойбічному світі»; на рівні автоскопічного сприйняття – вербальна комунікація не можлива	В описах «потойбічного світу» фігурують померлі родичі, релігійні постаті: духовні істоти, різні духи. В залежності від конфесії духовними постатями можуть бути Ісус Христос, Мойсей, Мухаммед, Крішна тощо
Телепатичне	Невербальна комунікація на основі інтуїції, ірраціонального сприйняття	«Померлий» не вербально сприймає, осмислює та передає інформацію духовній постаті

Доктор Обадаї Харріс – декан університету філософських досліджень з м. Лос-Анджелес (США) вважає, що можливі ідентичні елементи в описах потойбічного світу доводять те, що «душа як окрема субстанція існує» [5]. З цього приводу вчений коментує: «Християни, які вірять і бували за межею смерті, в тому числі й моя мати, розповідають, що бачили Ісуса Христа; буддисти – бачили Будду, індуси – Крішну, іудеї – Мойсея... Це вражає, оскільки в осіб, що пережили такий досвід, народжується душа, що змінила їх життя» [4]. Окремим щастить зустрітись з ангелами, пророками світових релігій, добрими духами тощо. Зустріч з ними, пацієнти описували як позитивне явище, від яких було приємне відчуття і жодного дискомфорту, – лише відчуття бадьорості та впевненості. В описах видінь стану клінічної смерті – особлива кульмінаційна подія – зустріч творіння з Богом. У всіх інтерв'ю прямо про

Бога не сказано. Іноді мова йде для опису чогось вищого та божественного, образ яскравого світла, який у видіннях має характеристику особистості. Ідентифікація цієї особистості залежить від того, яких релігійних переконань дотримувалась людина впродовж свого життя. Більшість з тих, хто за віросповіданням або за вихованням є християнином, вважають, що це Христос. Євреї називають його Ангелом і в обох випадках ця особистість має крила і грає на арфі і...має людські форми й вигляд. Важливо, що ця особистість характеризувалась м'яким, спокійним та добрим характером. Якщо вважати таку особистість Богом, то в описах стану клінічної смерті можна спостерігати цікаву деталь – промова Бога не була пов'язаною з фізичним голосом або звуковими коливаннями чи певними частотами звукових вібрацій. У цьому випадку спостерігалась телепатія – передача думок на відповідній відстані на кшталт: «Що ти зробив у своєму житті і що можеш показати мені?» Особистість, що ставить телепатично таке запитання не є суворою або ж грізною. Радше навпаки – в його промові немає жодного натяку на кару за певні гріхи.

В історіях видінь стану «клінічної смерті» розповіді й описання пекла не завжди згадуються, лише в окремих випадках.

Власне, різноманітними у цих «потойбічних подорожах» стане й власна конфесійна інтерпретація. Глорія Поло – відома жінка, яка пережила клінічну смерть досить популярна своєю історією у римо – католицькому середовищі про її видіння раю, пекла, і навіть католицького догмату – стану людини в чистилищі. «Уражена блискавкою» – саме так називається автобіографічна розповідь жінки, що пережила клінічну смерть через природне явище.¹ Звісно, що такі переживання, або подекуди містичні бачення відбуваються не лише у римо-католиків. Відомо, що православні та протестанти відкидають догмат про чистилище прийнятий Римо-Католицькою Церквою на Ферраро – Флорентійському соборі. Постає питання – чи міг побачити при цьому православний або протестант чистилище переживаючи клінічну смерть, чи лише рай та пекло? Анжеліка Зомбрано з Еквадору, чия історія поширена в мережі Інтернет розповідає про свій стан подібний до клінічної смерті. Анжеліка Зомбрано не потрапляла в жодні нещасні випадки. Згідно з її словами, вона постала перед Богом, і одного разу, Бог повідомив їй, що покаже усю таємницю потойбічного життя. Чи дійсно з медичного обґрунтування Анжеліка Зомбрано була мертвою – і донині залишається предметом для дискусій. Будучи наставленою у п'ятдесятницькій релігійній спільноті, у її видінні також, як і у Глорії Поло присутні конфесійні нашарування. Побачивши пекло, Анжеліка Зомбрано бачила відомих зірок естради, політиків, рідних та близьких. У пеклі Зомбрано побачила Івана Павла II, поп – виконавця Майкла Джексона, співачку Селену тощо. Конкретних духовних та популярних особистостей бачила і Тетяна Білоус з Одеси в історії свого переживання клінічної смерті, хоч, на відмінну від Зомбрано, залишає цю інформацію конфіденційною. Не маючи на меті ні спростувати ні підтверджувати містичного переживання Анжеліки Зомбрано (як і будь яких інших подібних історій. – Р.Є.) слід запитати, чи могла послідовниця римо-католицького вчення Глорія Поло побачити папу Івана Павла II у пеклі? Якщо це було б так, то перед Ватиканом стояв не легкий вибір – або визнати, що Глорія Поло була б правою і щодо постаті відомого діяча церкви ймовірно скликали черговий собор, або ж – визнати її свідчення неправдивим та фальшивим. Глорія Поло не тільки не бачила у пеклі Івана Павла II, але саме райське місце цілком заслужено було призначене у видінні Глорії Поло для понтифіка. В чому ж така суттєва різниця? Які факти вважати достовірними? На думку багатьох дослідників це пояснюється асоціативністю певного образу, який сприймається крізь призму власного світогляду та переконань. В цьому, і про це підкреслює Р.Моуді, полягає унікальність усіх можливих видінь потойбічного життя, переживань клінічної смерті. І хоча в кожного з пацієнтів різний досвід переживання, усі розповідають про тунель та світло, і те, що після смерті існує життя, любов та спокій.

Британський професор Сем Парнія у роботі «Що відбувається, коли ми помираємо?» каже: «Особливо важливим є те, що вчені почали обговорювати, що відбувається з

¹ Історія Глорії Поло міститься у багатьох відео посиланнях у мережі Інтернет каналу «Youtube».

людиною після смерті». Доктор Парнія, як і попередні дослідники працюють з пацієнтами, які пережили клінічну смерть з метою дізнатись, чи підтверджується науковим методом теорія життя після смерті і релігійна концепція безсмертя душі. Багато дослідників-реаніматологів працюють над пацієнтами, для з'ясування стану їх свідомості після зупинки серця та клінічної смерті. Доктор Парнія схильний концептуативно вважати, що людська свідомість прив'язана до клітин мозку. Професор стверджує, що коли «людський мозок вимикається» і людина проходить через процес помирання, «розум і свідомість парадоксальним чином функціонують і це доволі показовий висновок»[5]. Водночас стає незрозумілим, з яких причин виживають ті, хто після зупинки пережив клінічну смерть і здатний повернутись назад до життя.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Феномен «клінічної смерті» в сучасній реаніматологічній практиці допомагає зрозуміти сутність антропологічної проблеми безсмертя людської особистості. Практика реаніматології допомогла не лише пацієнтам реанімації повернутись до життя, але й зазирнути у світ уявлення потойбічного світу – так актуального для релігійного світогляду та людської допитливості. Характер описів пацієнтів «потойбічної» картини світу хоча і суперечливі, проте їх детальний аналіз залишається перспективою для подальших досліджень.

Література

1. Габитова Р. М. «Философия немецкого романтизма: Гёльдерлин, Шлейермахер» / Р.М.Габитова. – Москва, 1989. – С. 96-120.
2. Калиновский П. Переход. По ту сторону смерти / П.Калиновский. – М.: Летавр, 1994. – С. 123-203.
3. Ламонт К. Иллюзия бессмертия: [пер. с англ. А.Р. Старостина] / К. Ламонт – М.: Политиздат, 1984. – 286 с.
4. Моуди Р.А. Жизнь до жизни. Жизнь после жизни. Пер. с англ. / Р.А.Моуди. – К.: София, 1994. – 352 с.
5. Моуди Р. Дальнейшие размышления о жизни после смерти [текст]: пер. с англ. / Р.А. Моуди. – К.: София, 1996. – 224 с.
6. Пішак В.П. Медична біологія: підр.для.студ.вищ.мед. навч. закл III- IVрівнів акредитації / В.П. Пішак. – Вінниця: Нова Книга, 2009. – С. 264-265.
7. Платон. Государство / Общ. ред. А.Ф. Лосева и др.; пер. з древнегреч. А.Н. Егунова и др. / Платон. – М.: Мысль, 1999. – 830 с.
8. Рассел Б. Почему я не христианин? / Б.Рассел // Мир философии. – М.: 1991. – Ч.2. – С. 108-115.
9. Фокеев Ф.В. Плюралистическая гипотеза в прагматизме У. Джеймса / Ф.В. Фокеев // История философии. – М., 2003. – №10. – С.121-139.
10. Фейербах Л. Вопрос о бессмертии с точки зрения антропологии / Л.Фейербах // Мир философии. – М.: 1991. – Ч.2. – С. 98-106.
11. Фрейд З. Мы и смерть. По ту сторону принципа наслаждения: [Пер. с нем. Е. Баевской, Л.А. Голлербах] / З.Фрейд // Рязанцев С. Танатология (учение о смерти). – СПб.: Восточно – Европейский Институт Психоанализа, 1994. – С. 13-84.

Eugeniy Raspopov

The phenomenon of «clinical death» in the context of the problem of immortality

The problem of the immortality of the individual in history – a philosophical approach – an important criteria to study the problem of temporality of human existence, its ontological and axiological dimensions to determine the problem eternity human component of both natural and material. Immortology aspect helps to clarify meaning and features – behavioral problems due to religious, humanistic aspects and their possible transformations through the prism of axiological component. Metaphysical concepts hereafter as the dominant element of the religious world, which became the cornerstone of all mystical philosophical concepts, for centuries set a clear dichotomy between science and religion as fundamentally opposing ideological basis.

Keywords: immortalism, resuscitation, afterlife, life after death, thanatology, axiology, religious worldview

Надійшла до редакції 30.03.2015 р.